

ПРИЛОЗИ

ДРУШТВО СЛОВЕНСКЕ КУЛТУРЕ У МОСКВИ*

Ријеч је о формирању и дјелатности једног од руских словенских друштава, које је имало за задатак културно и духовно зближавање словенских народа, под називом — *Друштво словенске културе у Москви*. Треба рећи да је о овом друштву мало што познато у постојећој историографији. Међутим, постојао је и часопис овог друштва: „Вијести Друштва словенске културе”, гдје су објављивани осврти о његовој дјелатности, штампан статут Друштва и списак његових чланова. У 1912. г. изашао је један „Вјесник” у двије књиге, а у 1913. г. још један том (једна књига). Ова издања и руска периодика тога времена су послужили као извор за овај рад.

Монографија истраживања руске друштвене мисли XIX — почетка XX вијека, како у нашој земљи тако и ван ње, показују да руско друштвено мјење од М. В. Ломоносова до В. И. Лењина никада није остајало равнодушним према словенском питању. Како је писао један од представника крупног руског капитала М. П. Фјодоров 1909. године — „Политика наша на Блиском истоку треба, с једне стране, да заштити Русију од агресивног пангерманизма, а с друге — бити широко словенском политиком, чији је циљ успостављање словенских снага на Блаканском полуострву и њихово уједињење са Русијом.”¹ Друштво словенске културе у Москви никло је и формирало се је у периоду припреме Словенског конгреса у Прагу 1908. године.

29. марта 1908. године одржан је оснивачки скуп Друштва, на којем је донесен Статут. Први члан Статута је гласио: „Друштво словенске културе има задатак да проучава живот Словена и упознавање словенске и општељудске културе у циљу узаја-

* Реферат на IX конгресу историчара Југославије одржаном у Приштини септембра 1987.

¹ Фјодоров М. П., Реалне основе међународне политике, Реферат у Друштву о источним Словенима, С — Петербург 1909, с. 134.

јамног сједињавања (културног и економског) на тој основи, *цијенећи индивидуалне карактеристике сваке културе.*"²

На тај начин, оснивачи Друштва нијесу дијелили словенску културу од општељудске културе, свјетске културе.

За предсједника Друштва изабран је академик Руске академије, познати научник-лингвиста Ф. Е. Корш (1843—1915). Од 1870. до 1900. г. Ф. Е. Корш је предавао на Московском универзитету; према својим политичким убјеђењима припадао је партији „Савез 17. октобра”, мада је по сопственом признању и „по својим личним односима стојао ближе до конституционих демократа”.³

На избор Ф. Е. Корша за предсједника Друштва утицала је популарност научника, али и његова извјесна „аполитичност”, што је омогућило да се говори о антиполитичком карактеру Друштва. „Не стремити ни ка каквим превратима”⁴ — то је парола, говорио је Корш, под којом треба да се одвија активност Друштва. Главни циљ Друштва културе, по његовом мишљењу, састојао се у „чувању словенства, као својеврсне... врсте људског рода.”⁵

Званично оснивање Друштва било је 16. октобра 1908. год. У њега су ушли представници либералних кругова тадашње Русије, њени политички и друштвени ствараоци, представници интелигенције. Давешћу само неке од њих: истакнути научник-природњак, касније први предсједник АН УССР — В. И. Вернадски; професор М. М. Ковалевски; познати у цијелој Русији у то вријеме издавачи — М. В. Сабашњиков, *Iv. Dm. Sytin*; предсједник партије кадета, историчар, будући члан привремене владе П. Н. Миљуков; историчари А. А. Кизеветер и А. Ј. Погодин; тада још млади В. И. Пичета, будући оснивач катедре историје јужних и западних Словена на Московском универзитету (1939. г.) и многи други.

По мишљењу предсједника Друштва словенске културе Ф. Е. Корша и његовог секретара Ф. Чудовског, Друштво је стајало изнад партија, зато што је словенство, по њиховом мишљењу, појам незамјенљив политичким партијама појединих народа. Зато, — писали су они у „Руској ријечи” (23. априла /16 маја/ 1908. г. № 94, с. 1—3) — „ми позивамо ка себи људе различитих партија... обраћамо им се... као онима који саосјећају са словенством, тј, разјашњавају и учвршћивању улоге словенства у развјетку опште културе човјечанства”.

Анексија Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске и изазивање босанске кризе, као и званична позиција царизма у овом питању (конкретније — министра иностраних дјела Извољ-

² Вјесник друштва словенске културе, Указ. дјел. с. 153.

³ Корш Ф., Глас партије 17. октобра, М., 1907. г., стр. 6.

⁴ Говор Ф. Е. Корша на сједници Друштва. Архив АН СССР (М. О.), Ф. 558, оп. I, ед. хр. 142, 1. 17.

⁵ Исто.

ског) изазвала је широку кампању протеста у друштвеним круговима Русије.

„Јавно мњење... протестовало је против Аустрије и захтијевало од руске дипломатије чврст став за заштиту словенских интереса”, писао је Г. Н. Трубецки. „Руски утицај на Балкан је увијек органичаван моралним принципима. И поред свих политичких грешака и колебања Русија је често на Балкану презимала на себе културну и хуману мисију и чинила оне свјетске и просвјетне послове, које је радила и ради... код Словена руска литература” — писао је либерални издавачки орган новина „Руске службене новине” (24. септембра 1908. год., № 221), с. 1.).

Балкански догађаји натјерали су Друштво словенске културе да заборави оно због чега је, како су говорили његови оснивачи, и настало као организација чисто културног карактера. Босанско питање је разматрано на два састанка Друштва — 30. септембра и 16. октобра. Била је донесена одлука да се утврди „ред сабесједника са публиком о босанском питању и о словенском питању уопште,.. При томе је Ф. Е. Корш изјавио: „Једина политичка снага, на коју може ослонити друштво је утицај на јавно мњење које се јавља као основа здраве политике Русије” („Руска ријеч” 17. октобра 1908. но 241).

Налазећи се у то вријеме у Русији, српски политички и друштвени ствараоци добијали су свесрдну подршку од дијела либерала, између осталих и од руководства Друштва словенске културе. Тражећи подршку од Друштва словенске културе српски посланик Р. Кошутић молио је Ф. Е. Корша да му дозволи да наступи на једном састанку Друштва. „Наша ствар је лоша” — писао је он 5. новембра 1908. године. „Извољски све више постаје домаћином стања. Он је запетљао државне сфере, јер непризнавање — значи рат.”⁶ Непосредно учешће Друштва словенске културе у општој кампањи протеста против анексије Босне и Херцеговине допринијело је порасту његовог угледа. Само за период од октобра до децембра 1908. године у Друштво је ступило око 50 нових чланова.

При припреми Другог словенског конгреса у Софији (1911. г.) члановима Московског друштва словенске културе био је постављен задатак у вези с неопходности давања аутономије Пољском царству као први корак на путу претварања руске политике у „праву словенску”.

Било је и других мишљења. Познати слависта П. А. Кулаковски писао је у то вријеме сљедеће: „Потпуно уједињење Срба, фактички спајање Срба и Хрвата, је из основе спречавање

⁶ Архив АН СССР, ф. 558, оп. 4, ед. хр. 69, 1. 8. Писмо Кошутића од 5. XI 1908.

бугарско-српских размирица". То су она питања, која је он сматрао „многа важнијим од пољског”.⁷

Интересантно је примјетити да су и после Босанске кризе представници различитих погледа и смјерова у тадашњем руском друштву поступно иступали ради оснивања у Босни и Херцеговини „Најшире аутономије управљања, која обезбјеђује политички, културни, национални и економски развитак краја” („Руска ријечи”, 17. /30/ маја 1909. г. № 111).

О овом питању није било различитих мишљења. Такво гледиште било је јединствено на конгресу словенских друштава Русије у априлу, али и на словенским савјетовањима у мају 1909. г. када је разматрано питање о словенском конгресу у Софији.

Резултати Словенског конгреса у Софији добро су познати и није потребно о њима говорити.

Средином 1911. године у руским друштвеним круговима појављивала се идеја организације новог словенског конгреса, „конгреса општег опоравка“, чији је аутор био академик В. М. Бахтеров. Али од овога није било ништа.

Послије софијског конгреса већина руских либерала је везала своје наде у прегледу оснивања организације сарадње словенских народа само за Друштво словенске културе, у оквирима којег је радило неколико секција. Популарности Друштва допринијело је и садејство са издавачком дјелатношћу.

У закључку је неопходно рећи следеће: без обзира на ускокласну суштину неославистичке доктрине руске либералне буржоасије и либералне интелигенције учи првог свјетског рата, дјелатност Московског друштва словенске културе није била узалудна. Његов опит искористило је руско друштво за вријеме националне револуције Југославије, када је рјешавано питање стварања јединствене суверене југословенске државе.

Ми сматрамо да треба имати у виду двојну улогу „словенске узајамности”, у коју је одређену складност (допринос) унијело Московско друштво словенске културе, као прво, за унутрашњи развитак Русије у условима царске самодржавности, а као друго, за друге словенске народе, који су се борили за своју националну независност и стварање својих суверених држава.

Што се тиче унутрашњег аспекта, треба да имамо у виду познати однос В. И. Лењина према тадашњим руским либералима. „У нашем национализму, неословенизму, и сл.” — писао је Владимир Иљич — „била је корисна ускокласна буржоаска суштина и јасна буржоаска фраза. Фраза је остала фразом, а суштина је пошла у корист политике апсолутизма која мрзи човјека”.⁸

⁷ Кулаковски П. А., Словенски конгреси и пољско питање, „Словенске новости”, 1909., № 7, с. 883.

⁸ Лењин В. И., Сабрана дјела, Т. 19, с. 221—222, „Поход на Финску”.

Одређене улоге спољнополитичког аспекта у области неославизма чине нам се много сложенијим. Овдје су неопходне заједничке снаге научника братских словенских народа, које су се појавиле након другог свјетског рата на путу изградње социјализма.

Ми сматрамо да лењинска идеја о националним револуцијама јужних и западних Словена у епохи империјализма може послужити као полазиште ка успјешном рјешавању спољнополитичког аспекта неославизма.

Виктор Г. Карасјов